

Recenzie

Helena Tužinská: Otázky opisu a prekladu. Využitie poznatkov antropológie a etnografie vo vedení a tlmočení interview s imigrantmi

Stimul, Bratislava 2009, 80 s.

Helena Tužinská je sociálna antropologička, ktorá sa zaoberá migračnými štúdiami, sociálnou komunikáciou a aplikovanou antropológiou. Ako vysokoškolská pedagógička sa okrem iného venuje i výučbe antropologických metód výskumu na Katedre etnológie a kultúrnej antropológie Univerzity Komenského v Bratislave. Už dlhší čas sa pohybuje na poli migračných štúdií, pričom svoje antropologické poznatky aplikuje priamo v praxi. Etnologický výskum uskutočnila vo viacerých prostrediach imigrantov na Slovensku. Spolupracuje s mimovládnu organizáciou Liga za ľudské práva, kde pôsobí ako výskumníčka, facilitátorka tréningov, pričom vedie výcviky o medzikultúrnej komunikácii pre žiadateľov o azyl a pracovníkov Migračného úradu MVSR pobytového tábora v Gabčíkove. Toto je v podstate stručná sumarizácia odborného zamerania Heleny Tužinskej, ktorá do veľkej miery ovplyvnila i charakter publikácie. Príručka *Otázky opisu a prekladu* spája poznatky autorky z metodológie, antropológie a jej skúseností z terénu. Ako autorka v Predslove hovorí: „Táto príručka je písaná pre všetkých, ktorí prichádzajú do styku s imigrantmi a ich cieľom je porozumieť im.“ (Tužinská 2009: 7)

Téma migrácie začína rezonovať vo verejnej i odbornej diskusii už aj na Slovensku. Aj na území Slovenska sa migrácia zintenzívnila a začali prichádzať ľudia z rôznych kútov sveta, z rozličných kultúr i krajín a z rôznych dôvodov. Migrujú manuálni robotníci, vysokokvalifikovaní špecialisti, podnikatelia, príbuzní predchádzajúcich migrantov, utečenci. Migrácia znamená príchod migrantov z rôznych kútov sveta, čo so sebou zároveň prináša väčšiu diverzifikáciu spoločnosti. Z doterajších výskumov zaoberajúcich sa postojmi k migrácii vyplýva skôr negatívny obraz Slovenska s nehostinným až xenofóbnym pohľadom na migrantov a ako spoločnosti príliš konzervatívnej a netolerantnej k inakosti. Postoje k imigrantom sú často zaťažené negatívnymi predsudkami.

V špecifickom postavení sú žiadatelia o azyl, ktorí musia prejsť rozhodovacím konaním o azyle. Žiadatelia o azyl sú pod veľkým stresom, často prekonali traumatizujúci zážitok a ťažkú cestu. Pracovníci Migračného úradu Ministerstva vnútra SR a tlmočníci na základe rozhovorov so žiadateľmi o azyl v podstate rozhodujú o ich ďalšom osude. Zle interpretované odpovede, prípadné nepochopenie a neporozumenie výpovedí žiadateľa o azyl vo veľkej miere ovplyvňuje celé azylové konanie a tým aj ďalší život imigranta. Práve rozhovor je jedným z kľúčových prostriedkov na získanie potrebných informácií o dôveryhodnosti príbehu migranta v rozhodovacom konaní a je preto veľmi dôležité, ako je tento rozhovor vedený. Autorka na základe svojho dlhodobého terénneho výskumu prináša jedinečný pohľad na metódu pološtruktúrovaného etnografického interview. Opisuje, ako sa možno správnym kladením otázok dopracovať k obsažnej výpovedi informátora (žadateľa o azyl).

Publikácia však nie je príručkou určenou iba ľuďom, ktorí sa dostávajú do styku so žiadateľmi o azyl. Knižka na každom kroku upozorňuje na dôležitú citlivosť pri inter-

kultúrnej komunikácii, súčasne na konkrétnych príkladoch ukazuje, ako klásť otázky, aby sme dostali hodnoverné odpovede, a tak upozorňuje na časté chyby výskumníkov pri kvalitatívnom výskume. Príručka je vhodnou publikáciou pre študentov sociológie, etnológie, sociálnej antropológie i pre pedagógov vyučujúcich metodológiu sociálnych vied. Zároveň je príručka písaná tak, aby sa čo najviac priblížila čitateľom, ktorí sa nezaoberali sociálnymi vedami. Jednotlivé kapitoly obsahujú vždy krátky úvod do problematiky a následne konkrétne príklady rozhovorov a komentáre, ktoré pochádzajú z výskumov autorky – príklady z osobných rozhovorov, pozorovaní a z interview na Migračnom úrade MV SR a na Najvyššom a Krajskom súde SR v Bratislave. Zároveň autorka veľmi vhodne upozorňuje na najčastejšie otázky a nedorozumenia i odpovede na ne. Čitateľ tak dostáva jasný obraz, kedy zle položená otázka, vlastná domnienka, predsudky a neporozumenie môžu viesť k diskreditácii výpovede informátora.

Publikácia je delená na osem kapitol. Helena Tužinská v nich postupne osvetľuje používanie metódy etnografického interview a jeho prínosy, pričom vychádza najmä z publikácií J. P. Spradleyho (1979), H. R. Bernarda (1995) a vlastného dlhodobého terénneho výskumu. Do rozhovoru s informátorom, ktorý pochádza z inej kultúry, iného geografického prostredia, často nesprávne automaticky vnášame naše vlastné domnienky, predstavy a očakávania. Otázka dôveryhodnosti výpovede žiadateľa o azyl môže byť tak už na začiatku naštrbená tým, že mu prisudzujeme istý typ správania. Je dôležité byť citlivý na jazyk informátora a byť pozorný na vlastné myšlienky a predsudky.

Autorka upozorňuje na to, že „to, čo považujeme za ‚normálne‘ či za ‚štandardné‘, nikdy neplatí všeobecne“ (Tužinská 2009: 39), to znamená, že počas rozhovoru by sa mal ten, čo rozhovor vedie (či už ide o výskumníka, tlmočníka alebo pracovníka Migračného úradu), snažiť o čo najväčšie porozumenie „príbehu“ informátora.

V publikácii má svoje miesto i časť venovaná pamäti a rozpomínaniu sa. Autorka vychádza z poznatkov kognitívnych vied. Upozorňuje na to, že rovnakú udalosť môžeme opisovať rôznymi spôsobmi. Práve na príklade rozhovorov so žiadateľmi o azyl poukazuje na jav tzv. „falošných spomienok“ a rozdielne vnímanie času a priestoru, ktoré môžu viesť k uvedeniu nesprávnych údajov a nezhodným odpoveďami.

V závere autorka deklaruje, že „cieľom tohto textu bolo sprístupniť užitočné informácie z antropológie a etnografie pre tých, ktorí vedú a tlmočia pohovory s imigranťmi“ (Tužinská 2009: 73) Myslím, že tento cieľ sa jej podaril naplniť. Táto príručka je prvou napísanou metodologickou publikáciou na Slovensku, ktorá sa do hĺbky venuje metóde etnografického hĺbkového interview. Okrem toho sa jej podarilo upozorniť na často nevedomé zasahovanie výskumníka (resp. pýtajúceho sa) do „príbehu“ informátora, keď na základe vlastného kultúrneho kontextu vkladá svoje významy výpoveďami respondenta. Etnografia nás učí byť pozorovateľmi – nechať sa viesť informátorom a otázkami rozvíjať a podnecovať odpovede. Správne zvolené otvorené otázky (namiesto zatvorených, ktoré sa často používajú pri pohovoroch so žiadateľmi o azyl) prinášajú viac informácií, nielen stručné odpovede, ale odpovede zasadené do kontextu, ktorý mnohé vysvetľuje.

Po obsahovej stránke nie je autorke čo vytknúť, poradie kapitol sa mi zdá vhodné zvolené. Možno pre ešte jasnejšie členenie by bolo vhodné vždy za otázkou (problémom) a odpoveďou doplniť aj akési krátke odporúčanie – skrátenú zhrnutú odpoveď.

Jediná moja kritická poznámka smeruje k (podľa mňa) nedostatočne rozvinutému konceptu kultúry a postoja k „inakosti“. Autorka sa v publikácii okrem metódy hĺbkového interview venuje i interkultúrnej komunikácii a postupne v celej knižke túto tému rozvíja. Avšak možno by bolo jasnejšie hneď na začiatku zhrnúť – predstaviť koncept kultúry (aj pre čitateľa z mimoakademickej sféry).

LITERATÚRA

BERNARD, H. R., 1995: Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches. New York: Altamira Press.

SPRADLEY, J. P., 1979: The Ethnographic Interview. Holt, Rinehart and Winston.

Miroslava Hlinčíková